

לקוטי שיחות

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

שניאורסאהן

מליובאוויטש

זיחי

מתורגם ומעובד לפי השיחות של לקוטי שיחות חלק כה

(תרגום חפשי)

יוצא לאור על ידי
"מכון לוי יצחק"
כפר חב"ד ב'

שנת חמשת אלפים שבע מאות שישים ושמונה לבריאה

לזכות

הווי"ח ר' יצחק בן מרת מזל שיחי ויינשטיין,

ליום הולדתו, ג' טבת

הווי"ח ר' ישראל בן מרת גיטל שיחי ווייס,

ליום הולדתו, ח' טבת

הווי"ח ר' ארי' לייב בן מרת אסנת שיחי ווייסבאך,

ליום הולדתו, ט' טבת

הווי"ח ר' שלום בן מרת חנה שיחי אלחראר,

ליום הולדתו, י"ב טבת

הווי"ח ר' בצלאל בן מרת פערל שיחי פלישמאן,

ליום הולדתו, י"ב טבת

הווי"ח ר' עמוס בן מרת דבורה שיחי נסים,

ליום הולדתו, י"ב טבת

הרה"ג הרה"ח ר' שמעון הלוי בן הרבנית מרת לאה שיחי רייטשיק,

ליום הולדתו, ש"ק פ' ויחי, י"ג טבת

הרה"ת ר' יוסף יצחק הלוי בן הרבנית מרת לאה שיחי רייטשיק,

ליום הולדתו, ש"ק פ' ויחי, י"ג טבת

הווי"ח ר' נחום בן מרת פערל שיחי מארקס,

ליום הולדתו, ש"ק פ' ויחי, י"ג טבת

הווי"ח ר' אלימלך שמואל בן מרת גיטל שיחי ווייס,

ליום הולדתו, י"ד טבת

הת' הרב חיים בנימין בן מרת פייגע סאשע שיחי עסטולין,

ליום הולדתו, ט"ז טבת

לשנת ברכה והצלחה בגו"ר

הכתובת להשיג השיחות באינטרנט:

<http://www.torah4blind.org>

נז.

דורנו זה הוא דור האחרון של הגלות והוא הוא דור הראשון של הגאולה – כהודעת והכרזת כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, יוסף שבדורנו (ע"ש יוסף הראשון שהודיע והכריז ש"אלקים פקד יפקוד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב"), שכבר נשלמו כל מעשינו ועבודתינו, וכבר כלו כל הקיצין וכבר עשו תשובה, וכבר נסתיימו כל ההכנות ובאופן ד"הכנה רבתי", והכל מוכן לסעודה דלעתיד לבוא, לוינתן ושור הברי ויין המשומר¹.

(משיחות נערה בטבת (יהפך לשמחה). וש"פ ויחי, י"ד טבת תשנ"ב)

- (1) פרשתנו נ, כד.
- (2) ע"פ ל' חדיל – אבות פ"ג מט"ז. סנהדרין לח, א ובפרש"י.
- (3) ראה ב"ב עה, א. ויקיר פ"ג, ג.
- (4) ברכות לד, ב. וש"נ.

להביא את 770 הביתה!

כל מי שהיה ב-770 אי פעם, זוכר בודאי את שלל הקובצים והעלונים המחולקים בכל ליל שבת קודש כעת ניתן להשיג את חלקם ברשת האינטרנט, אצלך בבית!
האתר מנוהל ע"י הרה"ת ר' יוסף-יצחק הלוי שגלוב וכתובתו: <http://www.moshiach.net/blind>
יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד!

א. **„בנימין זאב יטרף“**
הברכה אשר ברח יעקב אבינו את בנימין בפרשתנו¹, היא: בנימין זאב יטרף בבוקר יאכל עד ולערב יחלק שלל.

רש"י מפרש „בנימין זאב יטרף“ – „זאב הוא אשר יטרף, נבא על שיהיו עתידין להיות חטפנין, וחטפתם לכם איש אשתו² בפלגש בגבעה, ונבא על שאול שיהיה נוצח באויביו סביב, שנאמר³ ושאל לכד המלוכה וילחם⁴ במואב ובאדום... ובכל אשר יפנה ירשיע“.

יש להבין:

(א) מדובר כאן על ברכת יעקב אבינו לבנימין, וכפי שאומר רש"י עצמו בהמשך⁵, שדברי יעקב, אשר „נתן .. לבנימין חטיפתו של זאב“, הם ברכה ותמוה⁶: כיצד ייתכן לומר, שהברכה לבנימין היא „שיהיו עתידין להיות חטפנין, וחטפתם לכם איש אשתו בפלגש בגבעה“?

בנוסף לכך, שעצם ענין של „חטיפה“ מן הזולת אינו רצוי וחזיב⁷, ובמיוחד בענין זה – „וחטפתם לכם איש אשתו“, אשר לפי התורה נאמר „כי⁸ יקח איש אשה“ – מדעתה⁹, ובודאי לא¹⁰ באופן של

ב. אפשרות לפרש כפירוש התרגום

לכאורה, ניתן היה לומר, שרש"י אינו חפץ להסביר שהמילים „בנימין זאב יטרף“ הן נבואה רק על שאול, כי המילים הנוספות שבהמשך, אשר בדרך כלל, כרוב הפסוקים, מבטאות ענין שונה ונוסף על הקודמות להן, „בבוקר יאכל עד“, אמורות לגבי שאול, כפי שמפרש רש"י: „לשון ביזה ושלל .. ועל שאול הוא אומר, שעמד בתחילת בוקרן וזריחתן של ישראל“. לפיכך מבאר רש"י שבפירוש הראשון והעיקרי של המילים „בנימין זאב יטרף“ הכוונה היא למאורע אחר.

אך עדיין קשה¹¹: אם משום כך, יכול היה

- (11) והסיבה שהוצרך להיות „וחטפתם גו“ היתה מחמת ש„נשבע בני גו ארור נתן אשה לבנימין“ (שופטים שם, יח. וראה שם, א. ז).
- (12) ובפרט שבתנחומא ובי"ר שם ליתא הדגשה זו.
- (13) וראה בחיי כאן: ע"ד הפשט המשיל את בנימין לזאב החוטף ע"ש .. וחטפתם לכם איש אשתו.
- (14) היינו – נבואה בדרגה בפ"ע.
- (15) נוסף לזה שצריך ביאור: מנ"ל לרש"י ש„בנימין זאב יטרף“ כולל ב' נבואות – נבא כו' ונבא על שאול כו'.

- (1) מט, כו.
- (2) שופטים כא, כא.
- (3) ש"א יד, מז.
- (4) כ"ה בדפוס רש"י לפנינו – בלי הוספת „וגו“ במקומות שיש דילוג בל' הכתוב (מש"א"כ בהוצאות בעל-דעת, גם במהדוריק שלו). ובכל אופן צע"ק שלא העתיק רש"י התיבות „סביב בכל איביו“* (בתאם ללשונו „באיביו סביב“) – ובב' כת"י רש"י שתח"י העתיקו התיבות „סביב בכל איביו (וגו)“, אבל לא סיום הכתוב.
- (5) פסוק כה ד"ה ברך אותם. וראה רש"י שם ד"ה זאת דק ראונו שמעון ולוי „לא ירכם אלא קנטרין“, וגם הם נחרכו בכלל „ויברך אותם“.
- (6) כן הקשה גם בלבוש על פרש"י כאן, ומסיק: לכך נ"ל שאין זה מדברי רש"י ז"ל. וכבר העיר בצידה לדרך ד„אישתמיטת“ מינ"ז דברי התנחומא אשר משם לקח רש"י ז"ל דברים הללו (והוא בתנחומא פרשתנו יד. וכ"ה בב"ר פ"שה חדשה לברכת יעקב (נדפס אחרי פרשה ק. ובהוצאת אלבק – פצ"ט)). – אבל לא תירץ עיקר קושיית הלבוש.
- (7) ולהעיר ששאל – המובא תיכף בפרש"י – להיותו ביישן לא חטף (פרש"י ש"א כ, ל).
- (8) תצא כב, יג. שם כד, א. ה.
- (9) פרש"י לעיל (ח"ש כד, נז).
- (10) וראה ב"מ קד, א (והוא באה"ת פרשתנו תי, א).

(*) ולאידך גיסא צ"ע – מדוע מנתק רש"י התיבות „לכד המלוכה“ וראה לקמן סעיף ג' (שאלה הא).

* * *

בימינו אלה, שמאז כלה חמתו כביהמ"ק, ולאחרי „מעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות", ולאחרי כל הגזירות והשמדות ר"ל ור"ל שסבלו בני באריכות וקושי הגלות האחרון, ובפרט גזירת השואה בדור האחרון, בודאי נעשה הצירוף והזיכוכ בשלימות, „די והותר" – נעשה הענין ד"סמך מלך בבל" אך ורק באופן של טוב הנראה והנגלה לעינינו בשך, ובלשון חז"ל¹⁰ שהקב"ה אומר לישראל „בני אל תתייראו, כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם. . הגיע זמן גאולתכם!"

ובדורנו זה (ובפרט בשנה זו, „הי' תהא שנת נפלאות אראנו") צריכה להיות עיקר ההדגשה. . בהענין ד"סמך נופלים", לחזק ולעודד את רוחם של בני. . כולל ובמיוחד – החיזוק והעידוד ע"י האמונה בביאת המשיח ובטחון גמור ש"הנה זה (משיח צדקנו) בא"¹², וההוספה בהכנה לביאתו ע"י התשובה וקיום התומ"צ, ובלשון ההכרזה דכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו: „לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה"¹³, „שובה ישראל עד ה' אלקיך, והכן עצמך ובני ביתך לקבל פני משיח צדקנו הבא בקרוב ממשי".¹⁴

(משיחות ש"פ ויחי (ועשרה בטבת יהפך לשמחה) תנשוא)

- (8) תניא רפ"ז.
- (9) יחזקאל כד, ב.
- (10) יליש ישיע' רמז תצט.
- (11) כולל גם הפעולה דמלך בבל שאינו אלא כגרון ביד החוצב בו.
- (12) שה"ש ב, ח. וראה שהש"ר עה"פ (פ"ב, ח (ב)).
- (13) אג"ק שלו ח"ה ס"ע שסא ואילך. שעז ואילך. תח ואילך. ועוד.
- (14) „היום יום" – ט"ז טבת.

רש"י לבחור מאורע ופירוש אחר למילים „בנימין זאב יטרף". לדוגמא, כפירוש התרגום¹⁶, שמשמעות המילים „בנימין זאב יטרף" היא בקשר לבית המקדש, אשר שכן, כפי שכבר ציין רש"י לפני כן¹⁷ בפירושו, בחלקו של בנימין. ודבר זה נרמז ב„זאב יטרף", שהרי, כפי שמפרש כאן המדרש¹⁸, „מה הזאב הזה חוטף, כך היה המזבח חוטף את הקרבנות"¹⁹.

והתמיהה אף עצומה יותר: על המילים „ולערב יחלק שלל" אכן מביא רש"י, כפירוש שני, את הפירוש „ואונקלוס תרגם על שלל הכהנים בקדשי המקדש", ואילו על המילים „בנימין זאב יטרף", הרי לא זו בלבד שאין הוא מביא את פירוש התרגום כפירוש ראשון, אלא אין הוא מביא כלל את פירוש התרגום, אפילו לא כפירוש שני²⁰.

ג. רש"י משנה מדברי המדרש

כן יש להבין:

(א) כאמור, יש כאן לפי רש"י שני פרטים בנבואה אודות שאול: „בנימין זאב יטרף" – „שיהיה נוצח באויביו סביב", ו„בבוקר יאכל עד" – לגבי הביזה והשלל²¹ שיצבור על ידי נצחונותיו.

(16) אונקלוס וכן בתיב"ע ות"י. וראה זכחים נג, ב ואילך (בחלקו של טורף. וראה פרש"י שם). ועוד. ב"ד פצ"ט, ג בסופו. וראה באריכה לקו"ש [המתורגם] חט"ז (ע' 487 ע' 498-99 ות"י).

(17) ויגש מה, יד. וכן בפרש"י ברכה לג, יב.

(18) ב"ד שם. אלא שלפ"י זה „זאב יטרף" קאי על המחב"א (כפי' הוהר כאן – רמז, ב. וראה צפע"נ עה"ת כאן (ובפ' ויגש ע' קסה). ועוד). אבל בתרגומים לא מודגש „מזבח". וראה אה"ת תרי ע' תתקכו, דאין לומר הכוונה על אכילת המזבח כו' – כי „ע"ז נאמר אח"כ בבקר יאכל עד דת"א כו". ע"ש.

(19) לכאורה י"ל שלא פ"י בהתרגום, כי מהלשון „בנימין זאב יטרף" משמע שהברכה היא בשייכות לבנימין עצמו, ולא רק להמזבח שהי' בחלקו בארץ.

אבל נוסף לזה שמו"מ פ"י התרגום הוא (לכאורה) יותר קרוב לפשט"מ ולפרש שקאי על חטיפת נשי בנות ישראל (בפלאגש בגבעה), הרי ישנם עוד פירושים (בב"ד שם ועוד) ב„בנימין זאב יטרף".

(20) בודח אפ"ל שכונת רש"י ב„אונקלוס תרגם" היא לת"א על כל הכתוב (וראה משכיל לדוד כאן). אבל עדיין הקושיא במקומה, דהי"ל לרש"י להביא פ"י התרגום כפירוש ראשון (ועיקר).

(21) רש"י לא הוצרך לפרש ולפרט ששאל לקח ביה ושלל מאויביו כי מובן הוא מהמשך פירושו. ובאסתר רבה בסופו

(* והטעם שנקט „יטרף" שקאי על) המחב"א דוקא – כי זוהי מעלה עיקרית בביהמ"ק שבו תלוי ענין הכפרה (ע"י קרבנות). ובפרט עמ"ש הרומ"ם (ריש הל' הבה"ח) „בית. . להיות מקריבים בו הקרבנות".

גם במדרש²² מבוארים שני פרטים אלו שבפסוק בקשר לשאול, אך שם נאמר: „מה הזאב הזה חוטף, כך חטף שאול את המלוכה, שנאמר³ ושאל לכד את²³ המלוכה על ישראל, בבוקר יאכל עד – וילחם³ סביב בכל אויביו".

ונדרש הסבר: מדוע משנה רש"י מדברי המדרש, ומסביר, ושני חלקי הפסוק עוסקים באותו ענין – במלחמות שאול נגד אויביו. החלק הראשון עוסק בנצחונות, והחלק השני עוסק בביזה ובשלל?

(ב) רש"י מוסיף (א) את הענין הראשון שבמדרש – חטיפת המלוכה, (ב) בנוסף לכך שענין זה הוא ראשון מבחינה כרונולוגית^{23*}, הרי הוא הגורם שהביא לידי הענין השני, ואיפשר את מלחמות שאול.

(ג) לכאורה, אין מובן כל כך מדוע מצטט רש"י את סיום הפסוק „ובכל אשר יפנה ירשיע", שהרי, לכאורה, ענין הנצחון על אויביו סביב כבר מובן מן המילים „וילחם במואב ובאדום וגו"²⁴.

(ד) וזאת במיוחד כאשר המלה „ירשיע" – מלשון רשע, אינה מבטאת בדרך כלל נצחון, ולהיפך: ברוב המקומות היא מבטאת ענין שלילי, ורק בפסוק זה משמעותה יוצאת מן הכלל²⁵ והיא „ינצח"²⁶. מדוע מצטט רש"י ביטוי שפירושו כאן הוא יוצא מן הכלל של פשוטו של מקרא.

(ה) ובהשוואת פירוש רש"י למקורו אף מתגברת התמיהה: הן בבראשית רבה²⁷ והן במדרש תנחומא²⁷ אין מצוטט הסיום „ובכל אשר...".

(פ"י, יג) מפרט „בבקר יאכל עד.. הכה את עמלק ובח את כל אשר להם".

[משא"כ בב"ד פצ"ט שם], שפ"י „בבקר יאכל עד" – „וילחם סביב בכל אויביו" (ולא הזכיר ענין הביזה). וראה גם תנחומא שם. ולהעיר שסגנון רש"י בפירוש „בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל" מתאים לאסתר' שם (וראה יל"ש ומדרש לקח טוב כאן); משא"כ בב"ד ותנחומא שם שגמפרשים כל הפסוק הן על שאול והן על מרדכי ואסתר].

(22) ב"ד שם. וראה תנחומא שם.

(23) כ"ה בב"ד שם. ובכתוב שם ליתא.

(23*) במפרשים (ש"א שם) פ"י „שתחזוק במלוכה.. כי ראו כל ישראל כי ה' מצילה במלחמותיו כו". אבל במדרש משמע שמפרש חטיפת המלוכה על התחלת מלכותו, לפני נצחונותיו. (24) ובפרט להגידסא (ראה לעיל הערה 4) שרש"י מעתיק גם התיבות „סביב בכל אויביו".

(25) וראה סנהדרין (צג, ב) גם בנוגע לפסוק זה.

(26) במדבר פ"א, ג. וראה מפרשים לש"א שם.

(27) שם. וראה הגידסא בכת"ר רש"י הנ"ל הערה 4. – אבל ברש"י כאן הובא רק „ובכל אשר יפנה ירשיע".

הוספה

בשורת הגאולה

יא.

מצינו בגדעון ש„בימיו היו ישראל בצרה והי' הקב"ה מבקש אדם שילמד עליהם זכות . . כיון שנמצא זכות בגדעון שלמד עליהם זכות, מיד נגלה אליו המלאך, שנאמר וירא אליו מלאך ה' ויאמר לו לך בכחך זה, בכח זכות שלמדת על בני", „אמר הקב"ה, יש בך כח ללמד סניגוריא על ישראל, בזכותך הם נגאלים".

. . . הלימוד זכות בנוגע לקירוב וזירוז הגאולה – שכיון שכבר „כלו כל הקיצין", עוד בזמן הגמרא, ועאכו"כ לאחרי אריכות וקושי הגלות במשך יותר מאלף ותשע מאות שנה ועדיין לא בא . . . ובנוגע לתשובה („אין הדבר תלוי אלא בתשובה") – כבר עשו תשובה, שהרי אין לך אדם מישראל שלא הרהר תשובה (לא רק פעם אחת, אלא) כמה פעמים במשך ימי חייו, שעיי"ז נעשה „בשעתא חדא וברגעא חדא" מרשע גמור צדיק גמור, כפס"ד הגמרא שהמקדש את האשה „על מנת שאני צדיק (גמור) אפילו רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה" – הרי בודאי ובודאי שמשיח צדקנו צריך לבוא תיכף ומיד ממש, אשר, כדאי הוא לימוד זכות זה לגאול את ישראל, ובפרט שנוסף על הלימוד זכות, הי"ז גם פס"ד של כו"כ רבנים ומורייהוראה בישראל, וכיון שהתורה „לא בשמים היא", הרי, פס"ד זה בב"ד של מטה מחייב כביכול ומזכה גם את ב"ד של מעלה, וכן יקום!

- (1) תנחומא שופטים ד.
- (2) ילי"ש שופטים רמז סב.
- (3) סנהדרין צז, ב.
- (4) זח"א קכט, סע"א.
- (5) קידושין מט, ב. רמב"ם ה' אישות פ"ח ה"ה. תוס' אה"ע סל"ח ס"א.
- (6) ע"פ גירסת האור זרוע סק"ב.
- (7) נצבים ל, יב. וראה ב"מ נט, ב.

ד. „ולערב יחלק שלל"

בהמשך הפסוק, על המילים „ולערב יחלק שלל", מפרש רש"י: „אף משתקע שמשם של ישראל על ידי נבוכדנצר שיגלם לבבל יחלק שלל, מרדכי ואסתר שהם מבנימין יחלקו את שלל המן, שנאמר²⁸ הנה בית המן נתתי לאסתר", ולאחר מכן מביא רש"י את פירוש התרגום²⁹, כאמור לעיל בסעיף ב'.

יש להבין: (א) מדוע נופל רש"י, שה"שלל" הוא מהמן – „מרדכי ואסתר .. יחלקו את שלל המן שנאמר הנה בית המן נתתי לאסתר". ולכאורה, צריך היה רש"י לומר כדרכו בקצרה, ובהתאם ללשון הפסוק „יחלק שלל": „מרדכי ואסתר .. יחלקו שלל שנאמר הנה בית המן נתתי לאסתר"?

(ב) אם חפץ רש"י להביא הוכחה מלקיחת „שלל" בימי מרדכי ואסתר, מדוע הוא מצטט את הפסוק „הנה בית המן נתתי לאסתר", ולא את הפסוק שבו מופיע הביטוי שלל במפורש – „ושללם לבו"ו"³⁰.

(ג) שאלה זו אינה רק לשונית, אלא גם תוכנית: ביזה ושלל קיימים במלחמה, וכפי שמציין כאן רש"י עצמו את השלל של מלחמת שאול. ובענינו: נתינת בית המן היתה, לפי פשוטו של מקרא, (בניסן) לפני ביטול גזירת המן, ובודאי לפני המלחמה (אשר התרחשה באדר שלאחריו).

(ד) במושגים ביזה ושלל הכוונה היא ללקיחה מן האויב, ואילו את בית המן לא לקחו מרדכי ואסתר מאויבם המן, אלא הם קבלו מאחשורוש. יותר מכך³¹: לפי פשוטו של מקרא הכרחי

(28) מג"א ה, ז.

(29) הטעם שהוצרך רש"י להביא גם פירוש התרגום, כי „לערב" – פ' ערב של ה"בוקר" (המשכו וסיומו) – ולא מצב הפני דגלות [מש"א"כ על התחלת הכתיב לא הביא פ' התרגום – כי פשוט הכתיב בלעדו].

ועוד ועיקר – ה"ז והפך תוכן המשל דקרא – המדבר בהנהגת ח' טורפת ביום שבמשך היום טורפת ואיכלת ולערב חזרת למעונתה" ומחלקת שלל היום לב"ב (וכן הוא במלחמת בג"א ואפילו בפעלם – תהלים קד, כ"כ) – והפך מצב דגלות. אבל מ"מ הוא רק פירוש שני – כי בתוכן כללות הברכה – דחק גדול לומר כי הברכה לבנימין היא זה שהכונים חולקים בקדשי המקדש (וראה לעיל הערה 19) ועוד.

(30) מג"א שם, יא.

(31) ראה עזכ"ז גם „לקו"ש ח"י"ד ע' 90 ובהערה 21 שם (בא"י). וש"נ

(* אלא שטם מדובר בהטורפים בלילה ולא בתגמול – וב"ב

לומר שה"נתתי" של בית המן היה רק לאחר ש"בית המן" הפך להיות לנכסיו של אחשורוש, ואחשורוש נתנו כנכס מנכסיו, כי, כדברי רש"י בסוף פרשת תצא, אסור לקחת מן השייך לעמלק. לעומת זאת, המושג „שללם לבו"ו" מתייחס, כמפורש במגילת אסתר, לנצחונם של ישראל במלחמתם נגד אויביהם.

אמנם, למעשה, „בביזה לא שלחו את ידם"³², אך עצם הדגשה זו מבליטה שהיתה ביזה, אך „לא שלחו את ידם". כפי שמפרש שם³³ רש"י³⁴, שהסיבה לכך ש"לא שלחו את ידם" היתה רק כדי להוכיח ש"לא נעשה לשם ממון", או כדי שלמלך לא תהיה „עין צרה בממון", אך לולא זאת היו נוהגים כפי שהורה אחשורוש „ושללם לבו"ו", בדיוק כשם שקבע לגבי בית המן „נתתי".

(ה) אף אם נאמר, שמשום שישאל לא לקחו ביזה למעשה, לכן אי אפשר לומר שבמילים „יחלק שלל" הכוונה היא ל"ושללם לבו"ו", ומשום כך צריך רש"י לבאר שהכוונה היא לנתינת בית המן למרדכי ולאסתר³⁵, עדיין קשה:

מדוע מצטט רש"י את הפסוק המאוחר יותר „הנה בית המן נתתי לאסתר", ולא את הפסוק הקודם³⁶ „ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן"?

ובמיוחד, כאשר (א) הפסוק „ביום ההוא..." הוא עיקר סיפור המאורע, ואילו הפסוק „הנה בית המן..." הוא רק סיפורו החוזר של אחשורוש על נתינתו הקודמת. (ב) בפסוק „הנה בית המן..." מוזכרת רק „אסתר המלכה", בעוד אשר בפסוק הקודם נאמר מיד לאחר מכן³⁷ „ותשם אסתר את מרדכי על בית המן", ואילו רש"י עצמו מדגיש כאן „מרדכי ואסתר".

(ו) התמיהה על כך אף קשה יותר: הן

(32) שם ט, י. טו. טז.

(33) שם ה, יא. ט, י (ועד"ז בראב"ע שם).

(34) ובפרט לפי המגלת סתרים שם (ט, י). ועוד.

(35) ראה גם רד"ק כאן.

אבל אינו מוכרח כי הלשון „יחלק" (מש"א"כ „איכל") אפשר לפרש גם כאשר השלל לא בא לרשותו, ונחש"נ (לך יד, כד) „וחלק האנשים" דאברהם ומה חוק חלוקת השלל דאנשי דח (פרש"י שם). ובמשנה (סוכה גה, ב. שם נז, א) – חלוקת להם הפנים לכל הדורות, וכן הקרבנות וכו'.

ובפ' ר"י כבוד שור כאן: שהילק שלל לאחריים ולא לקחו לעצמן בימי מרדכי ואסתר שהיו מבנימין וביזה לא שלחו את ידם.

(36) מג"א ה, א. או הפסוק שלאחריו – ראה הערה הבאה.

(37) שם, ב. ו(גם) פסוק זה הובא בב"ד שם. ובמדרש לקח טוב – רק פסוק זה.

בדומה למה שהוסבר, שדוקא בעבודת התשובה יש מעלה של „בחילא יתיר“⁸⁰.

יא. עבודת חטיפה מחישה את הגאולה

העבודה הרוחנית באופן של „בנימין זאב יטרף“ קשורה במיוחד לתקופתנו:

ידועה אמרתו של הרבי (הרש"ב) ז"ע⁸¹, ש„לפי שעתה הוא זמן הבידורים היותר אחרונים בעקבות משיחא“, לכן אין ממתנינים לסדר באופן הבידורים, אלא יש לעשותם באופן של „חטוף ואכול חטוף ואישת“⁸², בדומה ל„יטרף“⁸³. כיון שזהו מצב של חושך עצום כל כך, יש לחטוף מן החושך ביגיעה רבה ולהופכו לאור.

ועל ידי העבודה באופן של „חטוף ואכול חטוף ואישת“ וזכים לגאולה באופן של „יטרף“ – חטיפה במהירות⁸⁴ – „אחישה“⁸⁵, ובמהרה בימינו ממש.

(משיחת יום ועש"ק פרשת ויחי (עשרה בטבת) תשד"מ)

(76 ראה בארוכה בזה – לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 247 ואילך.
77 מתאים לכללות הענין: מדה"ד – וע"י צדיקים נתהפנת למדה"ד כמחז"ל (ב"ר פל"ג, ג. ויש"ב. פרש"י נח ת, א).
78 נזיר כג, א – אבל ראה רשב"ם עה"פ.
79 ראה ת"ח פרשתנו (קה, ד ואילך). וראה גם ת"א וישב (ל, ב"ג) בפ"י „ורב יעבוד צעיר“. לקו"ת ראה (ל, א ואילך). ועוד. וראה ספר הערכים תב"צ ע' אהבת ה' – הוספה שבה ע"י נה"ב (ע' תצט ואילך) וט"ו.
80 ראה לעיל הערה 65.
81 מביא לקונטרס ומעין ע' 22. אגרות קודש ח"א ע' רסו.
82 ל' חז"ל עירובין נד, א.
83 אה"ת פרשתנו תי"ז, א.
84 ראה אה"ת שם (ובאה"ת יתרו ריש ע' תתקלד), שזהו"ע החטיפה (ע"ש). – וכן זה שהחטיפה מורה ש,בא בדיח הדעת של הנחטף (אה"ת פרשתנו שם) שייך להגאולה, דמשיח בא בדיח הדעת (פנהדרין צג, סע"א. אה"ת שם).
85 ישע"י ס, כב. פנהדרין צח, א.

לזכות

כ"ק אדוננו מזרנו זרבינו מלך המשיח

ויה"ר שע"י קיום הוראת

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח (בשיחת ב' ניסן ה'תשמ"ח)

להכריז יחי, יקויים הבטחתו הק',

שההכרזה תפעל 'ביאת דוד מלכא משיחא'

יחי אדוננו מזרנו זרבינו מלך המשיח לעולם ועד

בבראשית רבה והן במדרש תנחומא אכן מצוטט הפסוק „ביום ההוא נתן המלך...“, ורש"י³⁸ משנה מדברי המדרש, ומצטט דוקא את הפסוק „הנה בית המן נתתי לאסתר“.

ה. בנימין „זאב יטרף“ – את עצמו

ויש לומר, שההסבר לכל זאת הוא:

רש"י מדייק בפירושו ומבהיר את לשון הפסוק „בנימין זאב יטרף“, כאשר המלה „יטרף“ המופיעה בקשר לזאב³⁹ אינה מתייחסת רק לעצם פעולת הנצחון והלקיחה, אלא גם לכך שהזאב לוקח זאת באופן של חטוף⁴⁰ טרף לאכול⁴¹, אשר משום כך אנו מוצאים, שהמלה „יטרף“ משמשת גם כתואר של החזון הנחטף, כלשון הפסוק⁴² „עד יאכל טרף“.

ובענין הברכה, שאצל בנימין יהיה „יטרף“ – חטיפה⁴³, בדומה לזאב אשר חוטף את טרפו משום שזה נגד רצונו של הנחטף.

לפי זה מובן בפשטות מדוע אין רש"י יכול לקבל את הפירוש שהמילים „בנימין זאב יטרף“ אמורות לגבי בית המקדש, לגבי המזבח, אשר „חוטף את הקרבנות“ – כי הקרבנות הנאכלים על ידי המזבח אינם, לפי הפשט⁴⁴, באופן של „יטרף“, חטיפה, דבר הנלקח למרות שישנה „התנגדות“. כך גם הענין ששואל „לכד המלוכה על ישראל“ לא היה באופן של „יטרף“⁴⁵. הוא נבחר מלמעלה⁴⁶ מלכתחילה ונמשח למלוכה

38 וכ"ה ביל"ש כאן.
39 כי בכ"מ מורה גם על עצם מעשה ההריגה ע"י ח' רעה (ראה וישב לו, לג. ויגש מד, כח. משפטים כב, יב. וראה רש"י ויצא לא, לט. ובכ"מ).
40 ראה רש"י נח (ת, יא): טרף – חטף. וראה הערה 42.
41 ראה תענית (ח, א) דואב „טרף ואוכל“, וברש"י שם: שמואלך לתרוי ואכל שם. וראה לקו"ש [המתורגם] ט"ז ע' 496 ובהסגנון בהערות שם.
42 בלק כג, כד. ועד"ז בכמה מקומות. ועד שגם מזון האדם נק' „טרף“, כמו „ותתן טרף לביתה“ (משלי לא, טו). ועוד.
43 וראה רש"י נח שם „ל' מזון“ (אלא ששם הוא רק „מדרש אגדה“. וראה מפרשי רש"י שם. לקו"ש ח"י ע' 34 ובהערה 36).
44 ולכן לא פרש"י שקאי על גבורת בנימין (כפי' הראב"ע והרד"ק כאן).
45 משא"כ ע"ד הדרש כו' (כבב"ד שם) – ראה לקו"ש [המתורגם] ט"ז ע' 255 ואילך. וע"ד החסידות – אה"ת פרשתנו תט, א ואילך. יתרו ע' תתקכו ואילך. ועוד.
46 ביפה תואר (השלם) לב"ד שם (ובאג"ת גם בעין יוסף שם) ש„שאל חטף את המלוכה שהיתה ליהודה“ (ועד"ז הוא באלשיך כאן). וראה אה"ת יתרו ע' תתקלג. – אבל ע"ד הפשט, מכיון שעשה כן ע"פ ציווי ה' (ואדרבא החביא עצמו – ש"א י"ד, כב), לכאורה אין זה „חטיפה“.
46 ש"א ט, טו ואילך. שם י, כ ואילך. ועוד.

על ידי שמואל⁴⁷, וברצונם של ישראל⁴⁸, ואלו אשר לא רצו בו נקראים „בני בליעל“⁴⁹.

לפי זה יובן גם מדוע אין רש"י מסתפק בפירוש „ונבא על שאל שיהיה נוצח באויביו סביב“ – כי בנך אין ענין של „יטרף“. שהרי על השלל, אשר לקח מאויביו, נאמר בהמשך הפסוק „בבוקר יאכל עד“, ואילו הנצחונות עצמם אינם „טרף“⁴³, אלא מלחמה רגילה.

לכן מפרש רש"י: „זאב הוא אשר יטרף, נבא על שיהיו עתידין להיות חטפנין, וחטפתם לכם איש אשתו“, ורש"י מוסיף על כך ומדגיש „בפלגש בגבעה“. יש לומר, שבכך מתכוון רש"י לרמוז, ש„עתידין להיות חטפנין“ לא רק משום „וחטפתם לכם איש אשתו“, משום החטיפה בפועל, אלא גם משום המאורע בכללותו:

החטא של „פלגש בגבעה“ מורה על מצב שלילי ביותר, עד כדי כך שבגללו נידו שאר השבטים את שבט בנימין מכלל ישראל. והאפשרות ששבט בנימין הצליח להיחלץ ממצב ירוד ביותר (על ידי תשובה כראוי וכו'⁵⁰), ועד כדי שגרם לכך שהשבטים האחרים יחפשו דרך להשיב את שבט בנימין – היא ענין של „חטיפה“: שבט בנימין „חילץ“ את עצמו ממצב שלילי זה, והגיע לדרגתם של השבטים אשר עמם הוא נלחם זה עתה.

לפי זה מובנת הברכה „ועתידין להיות חטפנין“⁵¹: יהיה להם כוח נפשי עצום כל כך, שאף בהימצאם במצב שלילי ביותר, יהיה בכוחם להגיע לידי „יטרף“, לידי חטיפה – לגבי עצמם.

ו. ניצול „רשע“ למטרה חיובית

אך רש"י אינו מסתפק בכך, כי מהמשך הפסוק משתמע, שהמילים „בבוקר יאכל עד“ מהוות המשך למילים „בנימין זאב יטרף“, שעל ידי „יטרף“, או „יאכל עד“.

לכן מסביר רש"י, שהמילים „בנימין זאב יטרף“ כוללות גם את שאל ש„יהיה נוצח באויביו סביב“.

47 שם י, א.
48 ש"א י"ד, כד.
49 שם, כו.
50 כמובן, דוח ש„העם נחם לבנימין“ (שופטים כא, טו) ה' קשור עם החרטה ותשובת בני בנימין הנותרים.
51 בלבוס כאן: ודוחק לומר שזה גם כן ברכתו וטובתו שהותר שבט לבא בקהל שטוב לו שתיקתו מכל וכל ולא יגלה לו מזה כלום. – וע"פ המבואר בפנים לפענ"ד יש לבאר ענין הברכה שבוה.

מגדלו" – של אחשוורוש את המן.

ט. עבודת בנימין – תשובה באופן של "חטיפה"

ההסבר לכך לפי "יינה של תורה" שבפירושו רש"י הוא:

ידוע ההבדל שבין הדרגות של יוסף ושל בנימין, שיוסף מכונה "צדיק עליון", ובנימין – "צדיק תחתון"⁵⁶. אחד ההבדלים שביניהם הוא⁵⁷: עבודתו של צדיק עליון היא מלמעלה למטה – "להמשיך" אלקות למטה. ועבודתו של צדיק תחתון היא – העלאה ממטה למעלה, זיכוך התחתון והעלאתו.

משום כך מוסבר⁵⁸, שעבודתו של "צדיק תחתון" היא בדומה לעבודת התשובה, כי זוהי גם מהותה של תשובה – מלחמה עם ה"לעומת זה", עד להפיכת והעלאת הרע לטוב, וזוהי נעשות לו כזכיות⁵⁹.

וזהו המשמעות הפנימית של ברכת יעקב לבנימין – "בנימין זאב יטרף"⁶⁰: הברכה לעבודת התשובה, שהיא באופן של "טרף" וחטיפה. כי שלמות התשובה, באופן שזדונות נעשו לו כזכיות, כדלעיל, היא ענין של "חטיפה": "חוטפים"⁶¹ את ניצוצות הקדושה שהיו ברשות הקליפה, ומעלים אותם לקדושה.

עבודה זו כרוכה בעוצמה נפשית מיוחדת של בעל התשובה⁶², כפי שבפשוטות הענין, כדי

רש"י בה"ד"ה (שם) שמורה על שמחה (רש"י ק"ח י"ח, ח). – ועפ"י יומתק זה שרש"י מעתיקה גם כאן (אף שלכאורה אינו מפרשה).

(56) ראה חז"א קנ"ג, ב.

(57) ראה חז"א תרומה פ', ד. לקו"ת ראה כה, ד ואילך (ומצ"י לת"א שם). כה, ד. ובכ"מ. וראה הנסמן בהערה הבאה.

(58) ראה אה"ת ויצא רב, סע"א (וראה גם אה"ת פרשתו תי, א: אפ"ל פי' בן אהר כו). ד"ה תקעו תרס"א. ד"ה ויגש וד"ה השמים כסאי תרס"ח (בהמשך תרס"ו). ועוד.

(59) יומא פ', ב.

(60) (אבל) ראה באריכה אה"ת (פרשתנו תטו, סע"ב ואילך. יתרו ס"ע תתקמ ואילך) ש"טרף" קאי על בידור הניצוצות שמק"נ, בידור תה"ב. וראה גם הנסמן בהערה הבאה.

ובהו יובן דיוק הלשון "טרף גו' יאכלו", "טרף" – ע"ד ולבי חלל בקריב, שדרגו בתענית (תניא פ"א); ויתירה מזו – "יאכל" – נעשה דם ובושר כבשרו, אתהפכא.

(61) ראה גם מאמרי אדה"ת – תקס"ה ח"א (ע' ססט. שעה"ו). ונוד. ולהעיר מאה"ת בא (ע' רסב. לקו"ת ח"ב ע' 2 ואילך) בביאור פרש"י (בראשית א, א). ולט"ס אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים".

(62) ועד"ז ענין המהירות שב"טרף" (ראה אה"ת פרשתנו תי, א. יתרו' על התקלג"ד) – כי עבודת התשובה היא בשעתא חדא ויבגצא חדא (חז"א קכט, סע"א) והררר תשובה נעשה צדיק (קדושין מט, ב).

"לחטוף" מאויב דרושה גבורה מיוחדת – כי כוחו של בעל התשובה, "לחטוף" את הניצוצות מרשות הקליפה נובע מתוך⁶³ שעבודת התשובה היא "בחילא ויתור"⁶⁴, יותר מעבודת הצדיקים⁶⁵.

וכך לגבי ההמשכה המגיעה על ידי כך מלמעלה: כיון שעל ידי תשובה הופכים חושך לאור, נגמר יתרון האור מן החושך, שהמשכה זו נקראת "טורף", וכפי שמבאר זאת אדמו"ר ה"צמח צדק"⁶⁶, "שטורף⁶⁷ נפש הבהמית .. ועל ידי זה טורף וממשיך מבחינות שלמעלה מהשתלשלות"⁶⁸.

ט. שלמות התשובה – הפיכת הרשע לקדושה

בכך יובן הטעם, בפנימיות הענינים, שרש"י מבאר משמעות הברכה "בנימין זאב יטרף" היא, ש"עתידין להיות חטפנין .. בפלגש בגבעה". כי דוקא בכך התבטאה המעלה של התשובה המושלמת, שהצליחו להפוך לקדושה אפילו ענין שהיה כרוך בפלגש בגבעה ונובע ממנו.

(63) להעיר מתניא פ"ו (יב, א).

(64) כ"ה בכ"מ. ובחז"א שם, ב (הובא באה"ת ספ"ח): ברעו"ת דל"בא יתיר ובהילא מג"א.

(65) ע"פ המבאר במאמרי אדה"ת – פרשיות עה"פ (ע' ריט) והכוונה ב"זאב" כאן היא "על השרש ממקום שנפלו הניצוצות להיות זאב" (ע"פ ע' ריח"ט) – וימתק עוד יותר השייכות לעבודת התשובה בחילא ויתור, וכמבאר בדרושי מי יתגן (מאמרי אדה"ת – תקס"ח ח"א) ס"ע תצו ואילך. אה"ת ש"ש (כרך ב) ע' תרנ"ג ואילך) ובכ"מ, שהחילא יתיר דבע"ת באה מצד נפשם החינית כשמתהפכת לקדושה מצד שרשה בעולם התהו. וראה לקמן סוף ס"י ובהנשמן בהערה 79.

(66) ראה באריכה אה"ת פרשתנו תטו, א ואילך. יתרו ע' תתקמ ואילך.

(67) ל' הצ"צ אה"ת פרשתנו תי, א.

(68) עפ"י יש לבאר ג"כ הטעם (הפנימי) שממך ברכת בנימין ל"יובך אתם איש אשר כברכתו בך אתם" (מ"ב, כח), ש"כלל נוסף בלל הברכות" (פרש"י):

ההדגשה "איש אשר כברכתו" היא, כמבאר בכ"מ (לקו"ת ראה יט, רע"א. ד"ה כה תברכו תרכ"ו. ועוד) כי המשכת הברכה היא רק משרשו ומקורו של המתברך; וא"כ, הענין ד"איש אשר כברכתו בך" (שהברכה הפרטית (משרשו ומקורו הפרטי) דכל שבת ושבת נמשכה לכל שאר השבטים) הו"ע של "טרף" וחטיפה, ואפשרי רק מצד המשכה מלמעלה מהשתלשלות (שרש ומקור הברכה). וראה לקו"ת ח"ה ס"ע 288 ואילך.

ויש לומר, שהוה הטעם (ביינה של תורה שבפרש"י) שמביא רש"י גם פ' התרגום ד"החלק שלל" קאי על "שלל הבהנים בקדשי המקדש": מכיון ש"זאב יטרף" שייך בעיקר לבנימין, לכן גם הענין ד"איש אשר כברכתו בך" אותם מודגש אצלו, שפעל ענין ה"טרף" ו"שלל" גם בבחינתו (שמצ"ע ענינו מנוחה דוקא, ועד שמפני ש"דם לרב שפכת" לכן תבנה בית" (דה"א כב, ח), ש"ע"ז נמשך ענין ה"טרף" לכל ישראל שמקריבים קדושתיהם על המזבח שחלקו של בנימין).

ולכן יצא ענין של "וחטפתם לכם איש אשתו"⁶⁹: כיון שעבודת התשובה אינה באופן של "תמידים כסדרם", עבודה מסודרת, אלא דוקא באופן של "חילא ויתור" – לכן לא היה זה באופן של "כי יקח איש אשה", כפי שהדבר בסדר הרגיל, אלא דוקא באופן של "וחטפתם לכם".

וזהו ההסבר לדיוק של רש"י לגבי שאלו, ובכל אשר יפנה ירש"י, שזהו ענין התשובה, שמהרשע נצמו, מן העוונות, נובע נצחון הקדושה, הזכויות⁷⁰. וכך הוא מדייק לאחר מכן לגבי מרדכי ואסתר, אשר "יחלקו את שלל החן", עד לאופן של "הנה בית המן נתתי לאסתר" – הדגשה באתחפכא חשוכא לנהורא, כדלעיל בסעיף ז'.

י. "להחיות עם רב"

כאן אנו רואים ענין נפלא:

הפסוק "בנימין זאב יטרף" הוא ההתחלה של "שש"י"⁷¹, וחלק זה, "שש"י, מסתיים בפסוק המביע את דברי יוסף אל אחיו: "אל תיראו .. ואתם חשבתם עלי רעה אלקים חשבה לטובה למען... להחיות עם רב"⁷².

לכאורה, אין מובן:

(א) יוסף התכוון בכך לנחם את אחיו, ולהרגיע אותם שלא יצטערו ויחששו מכך שמכרוהו. וכיצד, אפוא, מתאים להזכיר כאן ש"ואתם חשבתם עלי רעה", משפח המדגיש את מחשבתם הרעה⁷³? יוסף צריך היה לציין רק את הצד החיובי: "אל תיראו... אלקים חשבה לטובה...".

(ב) מדוע מתבטא יוסף בביטוי "להחיות עם רב"? והרי, רש"י מבאר לפני כן⁷⁴ את ההבדל שבין יעקב לעשו, שיעקב אמר "יש לי כל"⁷⁴, ואילו לעשו אמר "יש לי רב"⁷⁵, לשון של גאווה. ולפי זה, מתאים יותר להתבטא בביטוי "להחיות כל העם", וכדומה.

(69) אבל ראה (בנסגנון אחר) אה"ת פרשתנו תי, א"ב.

(70) ע"ד לשון חז"ל (מנחות מד, א): אותן מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר.

(71) וי"ל הטעם הפנימי לזה – כי מכיון שברכת בנימין היא בענין התשובה שהיא באין ערוך לעבודת הצדיקים (דמקום שבע"ת עומדין אין צ"ג יכולין לעמוד בו – רמב"ם הלכות תשובה פ"ז ה"ה – מברכות לד, ב. וראה חז"א שם. חז"ב קו, סע"ב), לכן נאמרה בפרשה פנ"ג, ולאחרי סיום ברכת שאר השבטים.

(72) ג, יטי"ב.

(73) ולהעיר מביטוי וספורנו שם.

(74) וישלח לג, יא.

(75) שם, ט.

וכדי לקשר (ולפחות בדוחק) את נצחונות שאלו ל"טרף" ולחטיפה, מצטט רש"י גם את סוף הפסוק, ובכל אשר יפנה ירש"י:

העובדה שהתורה מתייחסת לנצחונות שאלו במושג "ירש"י", מצביעה על אופן של "טרף" – כאשר מושג (וכן הענין הנרמז בו) אשר כשלעצמו מצביע על היפך הטוב, מלשון רשע, מתקשר ומביע ענין חיובי, נצחון והצלחה. כלומר, אצל שאלו מודגש שהוא ניצל את הענין של "רשע"⁵², ו"חטף" אותו למטרה חיובית⁵³ – לנצח את אויבי ישראל.

ז. רש"י מדגיש את ה"חטיפה"

לפי האמור לעיל יובן מדוע מפרש רש"י שהמילים "לערב יחלק שלל" מכוונות להנה בית המן נתתי לאסתר, ולא – "ושללם לבו":

ההדגשה כאן אינה כל כך על קבלת ה"שלל" – "יחלק שלל", אלא על כך שה"שלל" נלקח באופן של "טרף" – חטיפה מן המתנגד לכך.

וכיון שהמן היה האויב העיקרי של מרדכי ואסתר, לכן מדגיש רש"י דוקא את השלל שלקחו מהמן, כי דוקא זוהי המשמעות העיקרית של "טרף".

ויש לומר, שכפי שהוסבר לעיל, שהדגשת רש"י "בפלגש בגבעה" היא כדי לרמוז למאורע בכללותו, שהוא באופן של "טרף", כדלעיל – כך גם בענין זה: הדגשת רש"י "יחלקו את שלל החן" היא כדי לרמוז למאורע בכללותו, אשר היה באופן של "חטיפה": בלי התחשבות בכך שמדובר על המן, אשר אחשוורוש נשאו על כל השרים⁵⁴, ואשר בכוח זה גרם המן לגזירה כזו על ישראל, התהפך הכל, עד ש"בית המן נתתי לאסתר".

ולפי זה יובן מדוע מדייק רש"י ומצטט דוקא את הפסוק "הנה בית המן נתתי לאסתר", ולא את הפסוק הקודם "ביום ההוא נתן אחשוורוש...". – כי בפסוק זה מודגש כיצד נעשתה ה"חטיפה", ה"אתחפכא" המוחלטת, כפי שפירש שם רש"י את הפסוק – "ומעתה הכל רואים שאני חפץ⁵⁵ בכס...", ההיפך

(52) להעיר גם מאה"ת (פרשתנו תי, ריש ע"ב. יתרו ע' תתקל) שזאב יטרף הוא גבורות דקדושה, ע"ד לעולם ירגז אדם יצ"ט על יצה"ד (ברכות ה, רע"א). וראה לקמן סעיף ח"ט.

(53) ויש לקשר זה לדש"ת"י אול – להקריב קרבנות משלל עמלק דוקא (אלא שם הו' צ"ל "להקשיב", לשמוע" – קב"ע דוקא כממפרשים על אתר ש"א טו, כב), וברושים (אה"ת – נח (כרך ג) תני, סע"א ואילך. עקב ע' תרכב. ועוד).

(54) מג"א ג, א ואילך.

(55) "חפץ" דוקא. וי"ל שנלמד מתיבת "הנה" (ולכן מעתיקו